

mutatja be, egykorú írásokkal: hírlapi tárcák, újságok fővárosi rovatai szólnak meg a harmincas évekből, majd a divatlapok népszerűsödése által meghonosodott új műfaj képviselői: az életképek. Ezek nem csupán a vidéki olvasók tájékoztatására és szórakoztatására szolgáltak, hanem finom íróniajakkal, humoros hang mögé rejtett szigorú bírálatukkal hatással voltak a főváros népére is, polgáira és nemeseire, hatottak a közvéleményre s bizonyos mértékig irányították azt, — tehát közvetve az eseményeket is. A cenzúra nem igen figyelt rájuk. Ezekből az írásos „metszetekből” ismerhetjük meg leginkább fővárosunk arcát, fejlődésének forrpon-tia előtt. A szövegeket Waldapfel József egykorú rajzolt metszetekkel és fényképekkel illusztrálja.

Waldapfel József „Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből” c. munkájában bemutatja az irodalom fejlődését az egyetem Budára költözésétől a Magyar Tudós Társulat megalakulásáig. Itt figyelhetjük meg az időskori irodalmi almanachok születését, s találkoztunk a későbbi tárcák és életképek egyes íróival is. A „Forradalom előtt” c. anthologia darabjai stílus- és műfajtörténeti szempontból is érdekesek. A tárcáíró néhol az érdeklődés kezdetleges eszközeit igyekszik tökéletesíteni s nevelő szándékát általuk — érvényesíteni, — így pl. Nagy Ignác, vagy Frankenburg; mások tökéletes stílusparódiákkal lepnek meg minket; legjelesebb ezek közt Gaal József. Reális szemléletével kitűnik Lakner Sándor, meleg emberi hangjával Garay. De sajnos, e könyv ismertetése során nem térhetünk ki mindenik fővárosi rovatvezető és életképirő jellemzésére; reméljük azonban, hogy indítást ad Waldapfel gyűjteménye fiatal irodalomtörténészeinknek a magyar életképek és a magyar tárcá életrajzának megírására.

A szerkesztő szemelvényeit tárgyi szempont szerint válogatta össze: célja volt minél teljesebb képet adni a város és lakóinak életéről. Először a városban, majd külvárosaiban járunk körül, figyeljük az utcát és a járókelők arcát: a pesti élet eleven forgatagában megismerjük a németbeszédű polgárt, a nagyhangú nembest és a párisi elegánciájú arszlánokat, a finom kisasszonyokat és lökdösődő kofákat Aztán külön bepillantunk az egyes embertípusok, foglalkozási ágak képviselőinek életébe: ilyen a háziúr és a szobaúr, a szobalány,

az invalidus, a városi hajdú, — a kávéházak látogatása során diákokba ütközünk s alkalmunk van magatartásuk megfigyelésére, — de nem kerüli ki figyelmünket a pincérek kiváltságos osztálya sem. A gyárak népe még nem alkot számottevő réteget a város lakói közt: az ipari fejlődés a manufaktúra átmeneti állomásán keresztül tart a nagykapitalista gyáripár felé, s a most fellendülő ipari élet, a kezdődő kapitalizmus korlátlan lehetőségeivel szemmel láthatólag urrá lesz a céhrendszer fölött, melynek fejlődését gátló visszásságait helyesen látja és méltán ostorozza Nagy Ignác.

— Az utca életének jellegzetes figurái sajnos még napjainkban is ugyanazok, akik száz évvel ezelőtt voltak, — de a múlt század első évtizedeiben a pesti polgár nyilván szükséges rossznak tartja eme elhanyagolt egzisztenciák létezését: ilyen a tejártszó és az újsághordó, az inasgyerkőc és az utcaseprő fiú. A kávéházakban forrongó ifjúság azonban jól látja és ismeri városát: tudja, hogy fejlődése a feudális rend keretein belül nem vehet helyes irányt, hogy csak radikális reformok tehetik Buda-Pestet osztrák gyarmatvárossá az ország igazi fővárosává, a német polgárok otthonát igazi magyar várossá. Ezt a radikális forradalmi szemléletet tükrözik a tárcák és életképek, s ez a szemlélet a máig is negyvennyolc-casnak mondott világnézet alapja.

Waldapfel József utószavából megtudjuk, hogy ennek az anthológiának 1943 karácsonyán kellett volna megjelennie, nagyobb méretekből, „Amikor Petőfi járt itt” címen. Kévette volna ezt a kötetet a mostani centenáris évre a forradalom és szabadságharc-korabeli főváros bemutatása. Ez a kötet kévsé bár, mégis a legjobbkor jelent meg: ma is a fiatalság kezében van a város jövője épügy, mint az országé. Sokra tanít minket ez az érdekesítő olvasmány, — s várjuk az egykor tervehvett második kötetet: a méltó folytatást.

KERÉNYI GRÁCIA

B. FARRINGTON: A GÖRÖG TUDOMÁNY TÖRTÉNETE. („Neues Österreich” kiadása, Wien, 1948.)

Az angol Benjamin Farrington marxista klasszikus-filológus és jelenleg a swansea-i egyetem tanára. Nevét a filológia délafrikai bennszülöttek régi irodalmának összegyűjtéséről, Vesalius és Boerhave kiadásáról, valamint ókori

művelődéstörténeti műveiről ismeri. Az oxfordi egyetem kiadásában megjelent „Science in Antiquity“ c. munkája görög vonatkozásainak részletes és új szempontok szerint való kidolgozása tulajdonképpen jelen munkája: „Die Wissenschaft der Griechen“. A könyv a görög tudomány történetét tárgyalja Thalesztől Aristotelesig, párhuzamosan ennek a tudománynak a reánk vonatkozó mai jelentőségét is. A görög tudomány kialakulási lehetőségének ismertetését a préhisztórikus idő gazdasági fejlődésének felvázolásával kezdi. Munkája az aristotelesi görög természetszemlélettel zárul, végig kiemezve a természettudományos gondolkodás fejlődését kialakító, sőt az esetek túlnyomó részében megszabó társadalmi struktúrát és gazdasági organizációt. Az új könyv a görög előtti fejlődés vonalát csak érinti — hiszen a Science in Antiquity idevonatkozó gondolatmenete nagyon is részletes. Mégis kitűz és bizonyít egy jellegzetesen materialista és dialektikus tételt: az ifjabb kőkor gazdasági forradalmában, azaz az új termelő eszközök, így pl. az éknek, a primitív gépek az alkalmazásában látja az embernek egyik első, az őt körülvevő természet „leigázására“ irányuló törekvését. És ez a forradalmi állapot az ember öntudatosulási folyamatának — Trencsényi Waldapfel Imre szavait idézve: „az ember természetadta lehetőségei szabad kibontakozásának“ az első kimutatható lépése. Farrington szerint a jövő iskolájában a világtörténelem tanítását két jellemző — fel lehetne ezzel kapcsolatban vetni: a termelőeszközök törvényszerű váltakozásának és fejlődésének dialektikáján alapuló — forradalom köré kellene csoportosítani: az ifjabb kőkor gazdasági forradalma az egyik, a XVIII. század ipari forradalma a másik. A görög tudomány főperiódusainak bemutatása előtt még a keleti tudomány nagyvonalú lépéseiről is megemlékezik. Az ion kezdetek után részletesen szól a miletosi iskoláról és Herakleitosról. Utóbbi és éppen a dialektikus gondolkodás számára sokatmondó vonatkozás kidolgozása azonban oly ötletszerű, hogy a nagy perspektívát magába foglaló probléma explikációja még a könyv nagyon helyesen kitűzött keretének természettudománytörténetet kereső és produkáló irányvonalától is elmarad. Viszont finom elemzéssel fejt ki azt a hallatlanul érdekes szellemi

folyamatot, mely a görög filozófia kezdeti korában egzisztáló természettudományos gondolkodás segítségével a görög filozófia későbbi kialakulásának az emberi gondolat történetében, a hatásait is tekintetbe véve, egyedülálló helyet biztosít. Pythagoras „számi filozófiájával“ kapcsolatban tárgyalja a vallási elem bevonulását a görög filozófiába és a matematikai univerzum létezését. Parmenides, Empedokles, Anaxagoras, Demokritos atomelmélete. Hippokrates orvostudománya, az „empirikus tudomány“ görög igénye; ennek jelszava pl. orvosi vonalon a „mégregeverő helyett orvost“, végül az, hogy hogyan állította ezt az új ismeretmasszát és tudást a görögség az egyetemes emberiség szolgálatába: útjelzői annak az útnak, melyet a görög gondolkodás integráns részét jelentő természettudományos gondolkodás fejlődése — és ennek kimutatása Farrington munkájának célja — a görögöknél megtett. A sokrati idők társadalomvizsgálata segíti el az angol tudóst szofisztikai szemléletéhez. Ennek eredménye Platon és Aristoteles elmarasztalása árán „az igazi szofisztika“ pozitív kiértékelése.

SEBŐK LAJOS.

MÁNDY IVÁN: FRANCIA KÜLCS.
(Új Idők.)

Amikor látszólag nem történik semmi, az élet akkor is lehet csupa esemény. A lélek síkján játszódó benső történés is feszültséggel tölthet meg egy regényt, de csak ha kivetítve, külső megnyilvánulásaiban ábrázoljuk. A regény nem képzelhető el a tér és idő érzékelhető megnyilvánulása, a változás nélkül. A változatlanról is lehet írni, de csak úgy, hogy beállítjuk a változók közé. Akik ismerik Mándy művészien fölépített, olykor tökéletes novelláit, azok ebből a könyvből elsősorban ezt kénytelenek megállapítani: az író szándéka a Francia kulcsban tisztázatlan. Ez a mű nem novella és nem regény. Éppen az a legfontosabb hiányzik belőle, ami regénnyé tenné: az élet olyan megszerződése, amely akár külső, akár belső változásokon keresztül, határozott lendülettel határozott cél felé törne. Ne hivatkozzék itt senki Krúdyra, hogyhát ő is eseménytelen és Mándy nem is regényt akart írni, legalábbis nem a megszokott értelemben véve. Mándy könyvének eseménytelensége egészen más, mint a Krúdy írásoké. Krúdynak